

فرهنگ و زیست فناوری معماری

نشریه علمی فرهنگ و زیست فناوری معماری
ویژه نامه زمستان ۱۴۰۱، سال ۲، پیاپی ۷

تحلیل گفتمان‌های زیست محیطی مبتنی بر «اخلاق زیستی» در معماری

زمان دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۸/۴

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۱/۲۷

جمال‌الدین توماچ‌نیا^۱ - دانشجوی دکتری مطالعات هنر، دانشکده هنر، دانشگاه معمار سینان، ترکیه.
هاکان توپال - استادیار مطالعات هنر، دانشکده هنر، دانشگاه معمار سینان، ترکیه.

چکیده

از دیدگاه اسلام محیط زیست، مکان امنیت، آرامش و تشریف روحانی است. معماران سنتی ایران نیز برای این که خانه، به واقع مظهر و مایه آرامش شود، تدابیر گوناگونی اندیشیده‌اند که ناشی از اخلاق زیستی (بیو-اتیک) بوده است. از جمله تدابیر معماری اصیل ایران توجه به ارزش‌ها و اصول اخلاقی و حقوقی برگرفته از احکام دین و رعایت اصول زیست محیطی هم هست. از منظر اسلام طبیعت و بهره‌برداری از آن مظهر حق به‌شمار می‌رود و تحقق انسان کامل در گرو عمل به احکام حفاظت زیست محیطی است. مسأله حقوق محیط زیست، منع تعدی به حق آینده بهره‌برداری از محیط زیست برای آیندگان است که اخلاق می‌تواند این را میسر سازد. روش تحقیق پژوهش حاضر «توصیفی-تحلیلی» و «روش گفتمان منطقی فوکو» در نقد سیطره انسان در سیر قهقرایی برخورد با محیط زیست بوده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که «در حقیقت حقوق رسوب تاریخی اخلاق زیستی است و این در مورد حفاظت زیست محیطی طبیعت بسیار مؤثر است، یعنی در کنار قواعد حقوقی یک سلسله قواعد اخلاقی وجود دارد که آن‌ها را متعادل می‌کند که در گفتمان‌های زیست محیطی بالاخص گفتمان آرکادی و گفتمان بوم‌شناختی بسیار تاکید شده است.»

واژگان کلیدی: گفتمان زیست محیطی، اخلاق زیستی، معماری و محیط زیست.

بحران محیط‌زیست که امروزه به یک مسأله جدی و قابل تأمل بدل شده، حاصل دخالت و بهره‌وری نامعقول انسان از طبیعت پیرامون خود است که آن گستردگی و اهمیت موضوع، توجه دانشمندان را برای نجات آن برانگیخته است (کلارک، ۱۳۷۹، ص ۱). لذا، امروزه این خطر هست که انسان زمین سکونتگاه و کشت‌پذیر خود را به نابودی بکشاند. فعالیت‌های بشر بیش از پیش فرا می‌رود، او با خطاها و کاربرد نابجای نیروهای بخش‌های گسترده‌ای از جهان را ویران یا بی‌حاصل می‌گرداند (آذرنگ، ۱۳۶۴، ص ۱۱۹). همچنین آلودگی‌ها درون محدوده و مرزهای یک کشور باقی نمی‌مانند. ضایعات و آلودگی‌های یک کشور به آسانی در کشور همسایه مشکل ایجاد می‌کنند، این حالت خصوصاً در مورد آلودگی آب و هوا مشهود است. بنابراین، گفتگوهای عمومی در مورد برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست بر جنبه بین‌المللی آنها تأکید کرده‌اند (کولا، ۱۳۸۵، ص ۲۷۷). بر اساس این بحث، فعالیت انسان اکوسیستمها را ساده کرده به زنجیره‌های غذایی را تخریب نموده و زیستگاهها را نامناسب و آلوده کرده و الگوی پراکنش طبیعی موجود است را مختل نموده است و تمام این موارد باعث می‌شود اکوسیستمها ناپایدار شده و منابع طبیعی در معرض نابودی قرارگیرد. بنابراین باید به مدیریت منابع طبیعی پرداخت تا در جهت رسیدن به تعادل بهتر جنبه‌های مختلف حیات و نمای طبیعت قدم برداشت اهمیت حفظ منابع طبیعی در سال ۱۹۳۰ آشکار شد و در سال ۱۹۳۴ انجمن حفاظت خاک آمریکا تاسیس شد. این اقدام قدم مهمی در تاریخ حفاظت از منابع طبیعی محسوب می‌گردد زیرا نیاز بوجود مدیریت در منابع طبیعی را در برنامه خود لحاظ کرده بود. از سویی دیگر، خانه‌های سنتی ایران طوری شکل گرفته‌اند که علاوه بر در داشتن زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی و توجه به راحتی جسم، با ارائه طرحی همخوان با معیارهای درونی انسان، باعث آسایش جان و روح انسان سنتی نیز شده است. خانه به عنوان یکی از مهمترین گونه‌های معماری است که از دیدگاه اسلام مکان امنیت، آرامش و حریم خانواده است. معماران سنتی برای اینکه خانه، به واقع مظهر و مایه آرامش شود، تدابیر گوناگونی اندیشیده‌اند (فرزانیار، ۱۳۷۱، ص ۳۱). از جمله این تدابیر توجه به ارزش‌ها و اصول اخلاقی و حقوقی برگرفته از احکام دین اسلام هست. از منظر اسلام انسان مظهر حق به‌شمار می‌رود و تحقق انسان کامل در گرو عمل به احکام دین است. مسأله حقوق، منع تعدی به حق دیگران است که اخلاق می‌تواند این را میسر سازد. «در حقیقت حقوق رسوب تاریخی اخلاق است و این در مورد تعدیل حقوق بسیار مؤثر است. یعنی در کنار قواعد حقوقی یک سلسله قواعد اخلاقی وجود دارد که آنها را متعادل می‌کند» (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ص ۸۷). از طرفی باید توجه داشت درک و تأثیر این مفاهیم بدون شناخت محیط فرهنگی و اجتماعی که این مفاهیم در آن رشد کرده‌اند، میسر نمی‌گردد. اخلاق، علاوه بر تعدیل قوانین و حقوق در عرفیات و آداب نیز رسوخ می‌کند. در اسلام ملاحظیات اخلاقی بر همه جوانب زندگی

مسلمانان سایه افکنده است و اسلام مشروعیت هیچ بعد و جنبه‌ای را خارج از ملاحظات اخلاقی تایید نمی‌کند. سرچشمه همه اخلاقیات اسلامی، قرآن و حدیث است که مسلمانان را به انجام خوبی‌ها (خیر) و پرهیز از بدی‌ها (شر) ترغیب می‌کند (نصر-الف، ۱۳۸۵، ص ۱۰۷). مطالعه معماری سنتی نشان می‌دهد که فرهنگ و جهان‌بینی اسلامی و ارزش‌ها و اصول اخلاقی و حقوقی برگرفته از آن تأثیر خود را در معماری و مجتمع‌های مسلمانان نشان داده (نقی‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۳۹) و در شکل‌گیری و سامان‌دهی ساختار فضایی خانه‌های سنتی بی‌تأثیر نبوده است. معماری و سازمان فضایی خانه‌های سنتی از قبل اسلام واجد ارزش‌ها و اصول ارزشمندی بوده و با ظهور اسلام و نگرش اسلامی، با جهش قابل توجهی همراه بوده است. در تعالیم وحیانی و فقه اسلامی در زمینه حقوق انسان، مسائلی به نحو مبسوط و دقیق با قدمتی بالغ بر هزار و چهارصد سال مطرح شده است (موسی‌زاده، ۱۳۹۰، ص ۳۴). می‌توان گفت با توجه به حاکمیت اسلام در تمامی زمینه‌های زندگی فردی و اجتماعی، مؤلفه‌های حقوقی و اخلاق اسلامی در رفتار و منش معماران سنتی تأثیری بسزایی داشته و بر این اساس خانه‌های سنتی تجلیگاه ارزش‌ها و اصول حقوقی و اخلاق اسلامی می‌باشند. تکنولوژی تأثیر عمیق و نافذی در جهان معاصر دارد و مهندسان نقشی محوری در تمام جنبه‌های توسعه تکنولوژیکی دارند. برای در حد اعلا نگاه داشتن ایمنی، سلامت و رفاه جامعه، مهندسان باید تعهد اخلاقی داشته باشند و به ابزارهایی مجهز باشند تا بتوانند با مسائل دشوار اخلاقی ای که با آنها مواجه می‌شوند دست و پنجه نرم کنند. در این مقاله به موضوع اخلاق زیستی در معماری و محیط زیست اشاره شده است.

۲- روش‌شناسی و پیشینه تحقیق

در سال ۱۹۱۳ برای اولین بار کنفرانس بین‌المللی حفاظت منابع طبیعی تشکیل شد و پس از ۳۵ سال ۱۹۴۸ انجمن بین‌المللی حفاظت منابع طبیعی (IUCN) تشکیل شد و از آن زمان تا کنون هر ساله کنفرانس‌هایی در سطح قاره‌ای و جهانی به منظور تعیین خط‌مشی و سیاست‌های مشترک جهت حفاظت منابع طبیعی کشورها تشکیل می‌شود (برخوردار، ۱۳۸۷، ص ۱). آنچه امروز به فلسفه یا نگاه «محیط‌زیستی» معروف شده است سابقه چندانی طولانی ندارد. جدیدترین نشانه‌های طرفداری از محیط زیست را می‌توان در دهه هفتم قرن گذشته میلادی مشاهده کرد. در سال ۱۹۷۲ دو نشریه تخصصی دایر شدند که بیشتر مطالب آنها به تجدیدنظر در چگونگی استفاده از کره زمین اختصاص داشت. در سال ۱۹۷۲ «گلد اسمیت» و همکارانش با ارائه طرحی به نام «طرحی برای بقا» ایده توسعه پایدار و منابع محدود (منابع غیرقابل تجدید از قبیل مواد معدنی) را ارائه دادند. آنها تلاش می‌کردند که تخاصم میان محدودیت‌های منابع محدود کره زمین و استراتژی‌های رشد نامحدود را آشکار سازند. در سال ۱۹۷۹ هیأت بازرسی کیفیت محیط زیست وابسته به دولت امریکا طی گزارشی موسوم به جهان ۲۰۰۰ به رئیس جمهور وقت چنین اظهارنظر کرد که اگر وضع به همین منوال پیش

رود ازدحام جمعیت بیشتر و آلودگی زیادتیر شده و ثبات اکولوژیک افول و آسیب پذیری ناشی از آشفستگی های محیط زیست در مقایسه با امروز افزایش پیدا خواهد کرد و در نتیجه بروز تنش های حاد در رابطه با جمعیت و منابع محیط زیست در آینده اجتناب ناپذیر است. نشریه «استراتژی حفاظت جهانی» اولین نشریه ای بود که در آن از طریق طرح موضوع توسعه پایدار توجه بسیاری از خوانندگان را به خود جلب کرد». گزارش براندت (کمیسیون مستقل مسائل بین الملل ۱۹۸۰) شکاف اجتماعی و اقتصادی بین شمال (جهان بسیار توسعه یافته) و جنوب (جهان در حال توسعه) را بیان و بر شناسایی مصالح دو جانبه آنها تأکید کرد. «گزارش براتلند» و کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه (۱۹۸۷) مجدداً بر لزوم توسعه پایدار تأکید کرد. هر گونه تلاش برای اجرای راه حل های محیط زیستی مستلزم توجه به اکولوژی و مسائل اقتصادی است. یک اقتصاددان به نام «دیوید پیرس» و همکارانش طرحی به نام «اقتصاد سبز» ارائه دادند. این طرح جدل انگیز منجر به روابط جدید اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بین کشورها شد. در سال ۱۹۹۱ همین سازمان ها به دنبال طرح استراتژی حفاظت جهان طرح دیگری به نام «مراقبت از زمین» ارائه دادند. موضوعات این طرح در ارتباط با تعریف یک استراتژی برای زندگی پایدار شکل گرفته بود و عنوان این گزارش «یک استراتژی برای زندگی پایدار» ذکر شده بود. در جهت رسیدن به هدفها، برنامه های توسعه پایدار باید با اخلاق و زندگی مردم هماهنگی داشته باشند و اصول آن قابل اجرا باشند. علاوه بر این تلفیق حفاظت و توسعه در صورتی ممکن است که فعالیتها و بهره برداریها در حد ظرفیت تحمل زمین باشد و توسعه باید زندگی لذت بخش، سالم و مرفه را در هر جایی از جهان برای بشر فراهم کند. مهندسان محصولات و فرایندهایی خلق می کنند که تولید غذا، سرپناه، انرژی، ارتباطات، بهداشت و حفاظت در برابر بلایای طبیعی را بهبود می بخشد و بر رفاه و زیبایی زندگی روزمره ما می افزایند. زمانی بشر رویای فتوحات چشم گیری را در سر می پروراند و در اسطوره ها و داستان های علمی به این رویاها پر و بال می داد. مهندسان عملی شدن این رویاها را امکان پذیر کرده اند. تقریباً یک و نیم قرن پیش، ژول ورن در داستان «از زمین تا ماه» مسافران فضایی آمریکایی را تصور کرد که از فلوریدا به فضا پرتاب می شوند، بر فراز ماه به گردش می پردازند و در بازگشت در میان آب های اقیانوس آرام شیرجه می روند. در دسامبر ۱۹۶۸ سه فضانورد سوار بر فضاپیماي آپولو دقیقاً چنین کاری را انجام دادند. هفت ماه بعد در بیستم جولای ۱۹۶۹ اولین گام انسان توسط نیل آرمسترانگ بر روی ماه نهاده شد. در این رخداد خارق العاده میلیون ها نفر که از طریق تلویزیون گزارش زنده ی فرود در ماه را تماشا می کردند شرکت داشتند. مهندسی احساس ارتباط ما با گیتی را متحول کرده است و حتی خیال فراهم آوردن امکان سفرهای فضایی روزمره برای شهروندان عادی را نیز پرورانده است. تکنولوژی اغلب بحث دوگانه ای را بر می انگیزد. تکنولوژی در همان حال که منافی ایجاد می کند، چالش های اخلاقی نیز به دنبال دارد. درست همان قدر که کاوش ماه و سیارات یکی از برجسته ترین فتوحات

مهندسی است، انفجار شاتل‌های فضایی چلنجر در سال ۱۹۸۶ و کلمبیا در سال ۲۰۰۳ تراژدی‌هایی بودند که اگر صدای هشدارهای مصرانه‌ی مهندسان با تجربه گوش شنوایی می‌یافتند قابل اجتناب بودند. ما به بررسی این موارد و موارد دیگری از خطای انسانی می‌پردازیم، زیرا با در نظر گرفتن اخلاق و مهندسی به شکل توامان می‌توانیم از مشاهده‌ی چگونگی بروز سوانح عبرت بگیریم. اما خطرات تکنولوژی نباید سودمندی‌های آن را در محاق قرار دهد، و اخلاق، ستایش ابعاد مثبت مهندسی را که به عمیقا به زندگی روزمره‌ی ما غنا بخشیده‌اند نیز شامل می‌شود.

۳- ادبیات تحقیق

۳-۱- گفتمان اخلاق زیست محیطی

تحقیق پیرامون گفتمانهای محیط زیستی می‌تواند الگوها و نگرشهای کلان حاکم بر نهادهای تصمیم گیر را آشکارتر نماید و از این طریق به درک و حل مسائل محیط زیستی کمک نماید. با توجه به این نکته که حوزه محیط زیست، نظر پژوهشگران فعال در مجموعه وسیعی از رشته‌های دانشگاهی را به خود جلب کرده‌است، لذا از منظر علمی واجد اهمیت فراوانی می‌باشد (ردکلیف و بنتون، ۱۹۹۴، ص ۱). از سویی دیگر در طی یکی دو دهه‌ی گذشته کنفرانس‌ها کنوانسیون‌ها و توافقنامه‌های بین المللی متعددی با محوریت چالش‌های محیط زیستی توسط سازمان‌های رسمی بین‌المللی، مانند سازمان ملل انجام شده که با استقبال حکومت‌ها و کشورهای مختلف مواجه شده است. در کنوانسیون‌های و کنفرانس‌های مذکور همواره اصول و قواعدی مورد توافق حکومت‌ها و در سطح مجامع بین المللی قرار می‌گیرد که براساس حقوق بین‌الملل همه کشورهای امضاء کننده آن ملزم به رعایت مفاد آن می‌گردد» (حاتمی، ۱۳۹۰، ص ۱۹). بنابراین با توجه به تأکیدی که بر موضوعات محیط زیستی در قوانین بین المللی و داخلی شده است تحقیق پیرامون مسائل محیط زیستی از منظر حقوقی و قانونی نیز دارای اهمیت به سزایی می‌باشد. از سویی دیگر مسائل محیط زیستی هزینه‌های اقتصادی فراوانی بر دوش حکومت‌ها و مردم حمل می‌کند. هزینه‌ی فرسایش خاک در ایران. اثر آلودگی هوا و افزایش آلاینده‌های جوی بر هزینه‌های پزشکی و سلامت همواره افزایش می‌یابد. تغییر اکوسیستم‌ها و خشک شدن رودها و تالابها، بار اقتصادی سنگینی بر دوش مردم و جامعه محسوب می‌شود. لذا از منظر اقتصادی نیز این موضوع دارای اهمیت است. بعلاوه، آموزه‌های دینی برگرفته از آیات قرآنی و روایات، نشانگر آن است که اسلام به مسأله محیط‌زیست و نحوه‌ی رفتار با آن توجه شایانی داشته است (اسراری و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۱). در این زمینه آیات فراوانی وجود دارد که بارها بر رفتارهای اصلاح‌گرانه و سازنده تأکید کرده است (سوره اعراف آیه ۸۵) و (سوره‌ی بقره آیه ۲۰۵) روایت‌هایی از پیامبر اکرم (ص) نیز در این راستا وجود دارد که می‌فرماید از زمین حفاظت کنید به درستی که آن مادر شماست (اسراری و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۴).

۲-۳ اخلاق در مهندسی

«مایک مارتین» نویسنده کتاب «اخلاق در مهندسی»^۱ می‌نویسد: فناوری تاثیر عمیق و نافذی در جهان معاصر دارد و مهندسان نقش محوری در تمام جنبه‌های توسعه فناورانه دارند. برای در حد اعلاء نگاه داشتن ایمنی، سلامت و رفاه جامعه، مهندسان باید تعهد اخلاقی داشته باشند تا بتوانند با مسائل دشوار اخلاقی که با آنها مواجه می‌شوند دست و پنجه نرم کنند. مارتین در همین کتاب در مروری بر مفاهیم محدوده اخلاق مهندسی هفت مفهوم زیر را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و چارچوبی هنجاری (ارزشی) برای اخلاق مهندسی را توصیف می‌کند:

۱. پروژه‌های مهندسی تجارب اجتماعی هستند که هم امکانات و هم خطرات جدیدی ایجاد می‌کنند. مهندسان در مسئولیت های ایجاد منافع، پیش‌گیری از مضار و اطلاع‌رسانی در مورد خطرات سهیم هستند.
۲. ارزش اخلاقی در همه ابعاد توسعه فناوری ناقد هستند و اخلاق و کیفیت در مهندسی حضوری توأمان دارند.
۳. نیات و تعهدات شخصی در اخلاق مهندسی مهم هستند همان‌طور که اصول مسئولیتی که در ضوابط اخلاقی بیان شده‌اند و شامل همه مهندسين می‌شود، اهمیت دارد.
۴. ترویج منش مسئولانه حتی مهم‌تر از تنبیه خطاکاری است.
۵. پیچیدگی‌های اخلاقی در مهندسی، مثل جاهای دیگر، رخ می‌دهند زیرا ارزش‌های اخلاقی بسیارند و گاه با هم در تضاد قرار می‌گیرند.
۶. اخلاق مهندسی باید هم به مسائل خرد و هم به مسائل کلان بپردازند که اغلب به هم مرتبطند.
۷. توسعه‌ی فناوری خوش‌بینی محتاطانه - خوش‌بینی همراه با احتیاط - را مجاز می‌شمارد.

۳-۳ اخلاق مهندسی

با مروری بر موضوعات و ملاحظه‌ی مختصر مسائل در ذهن، حالا می‌توانیم تعریفی از «اخلاق مهندسی» ارائه دهیم. کلمه اخلاق معانی متعددی دارد. در زمینه به کار برده شده در عنوان این کتاب اخلاق مترادف با اخلاقیات است. این کلمه به ارزش‌های اخلاقی اشاره دارد که بی‌نقص هستند، کارهایی که از لحاظ اخلاقی ضروری هستند (حق) یا کارهایی که از لحاظ اخلاقی مجاز هستند (قابل قبول)، و سیاست‌ها و قوانینی که مطلوب هستند. متناظراً اخلاق مهندسی مشتمل است بر «مسئولیت‌ها و حقوقی که بایستی توسط آنان که در کارهای مهندسی دخیل هستند صحنه‌گذارده شود و همچنین ایده‌آل‌های مطلوب و تعهدات شخصی در مهندسی». این دو زمینه معنایی هنجاری هستند. به این معنا که به گزینه‌ها و ارزش‌های موجه اشاره می‌کنند به چیزهایی که مطلوب هستند،

1) M.W. Martin, R. Schinzinger, "Ethics in Engineering", Fourth Edition, Mc-Graw Hill, 2005.

نه فقط چیزهایی که مورد نیاز هستند. زمینه هنجاری اخلاق با زمینه‌ی توصیفی اخلاق متفاوت است. در یک زمینه توصیفی ما از اخلاق هنری فورد یا اخلاق مهندسان امریکایی صحبت می‌کنیم و بدین وسیله به باورها و رفتارهای یک فرد خاص یا گروهی از افراد اشاره می‌کنیم، بدون این که در مورد این که آیا باورها و رفتارهای این افراد موجه هست یا نه بحثی به میان بیاوریم. در یک زمینه توصیفی دیگر دانشمندان علوم اجتماعی اخلاق را زمانی که در توصیف و توضیح آنچه مردم بدان باور دارند و نحوه رفتار آنها می‌پردازند مطالعه می‌کنند. آنها نظر سنجی‌هایی به اجرا در می‌آورند، رفتار مشاهده می‌کنند و مستندات می‌دهند که توسط جوامع حرفه‌ای نگاشته شده است را بررسی می‌کنند و پرده از نیروهای اجتماعی که اخلاق مهندسی را شکل می‌دهند برمی‌دارند.

۳-۴ ضرورت اخلاق مهندسی

مطالعه اخلاق مهندسی از این جهت که هم به تولید محصولات مهندسی ایمن و مفید کمک می‌کند و هم به تلاش‌های مهندسان معنا می‌بخشد مهم است. اخلاق مهندسی پیچیده است به نحوی که نیاز به تفکر جدی در کل یک دوره‌ی شغلی دارد که با کسب یک مدرک دانشگاهی شروع می‌شود. اما ورای این مشاهدات کلی چه اهداف خاصی باید مطالعه‌ی اخلاق مهندسی را هدایت کند؟ در دیدگاه ما هدف مستقیم این است که قابلیت شخص را برای حل کردن پیچیدگی‌های اخلاقی در مهندسی بالا ببرد. متناظرا مطالعه اخلاق مهندسی قابلیت استدلال شفاف و دقیق را درباره‌ی سوالات اخلاقی بالا می‌برد. هدف غایی افزودن خودمختاری اخلاقی است. بهبود بخشیدن توانایی تعمق با دقت در مسائل اخلاقی می‌تواند با بهبود بخشیدن مهارت‌های عملی که به ایجاد تفکر خودمختار در مورد مسائل اخلاقی کمک کند عملی شود. تا آنجا که به اخلاق در مهندسی مربوط می‌شود این مهارت‌ها شامل موارد زیر هستند.

۱. آگاهی اخلاقی: مهارت در شناسایی مسائل اخلاقی در مهندسی.

۲. استدلال اخلاقی منطقی: ادراک، شفاف‌سازی و ارزیابی مباحث سمت مقابل مساله‌ی اخلاقی.

۳. همسانی اخلاقی: شکل دادن دیدگاه‌های همسان و جامع بر اساس در نظر گرفتن حقایق مرتبط

۴. ابتکار اخلاقی: پیدا کردن پاسخ‌های غیر روزمره به مسائل اخلاقی و آمادگی برای قبول راه حل‌های ابتکاری برای مشکلات عملی.

۵. ارتباط اخلاقی: دقت در به کار بردن زبان مشترک اخلاقی برای بیان و دفاع کارآمد از نظرات و عقاید اخلاقی شخص.

جدول ۱. کارهای مهندسی و مشکلات ممکن؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق

طراحی مفهومی	ناتوانی در درک ایده‌های جدید نقض امتیازها و اسرار حرفه‌ای استفاده‌ی محصول در زمینه‌های غیر مجاز
اهداف، مشخصات عملکرد	فرض‌های غیر واقع‌گرایانه وابستگی محصول به مواد اولیه‌ی ناموجود یا تست نشده
تحلیل ابتدایی	ناهمگونی: جزئیات فراوان در زمینه‌ی تخصص مهندس، سطحی در بقیه‌ی قسمت‌ها
تحلیل دقیق	استفاده‌ی کورکورانه از داده‌های کتاب‌های راهنما و برنامه‌های کامپیوتری که بر اساس متدولوژی‌های نامشخص به دست آمده‌اند.
شبیه‌سازی، ساخت نمونه‌ی اولیه	آزمون نمونه‌ی اولیه تحت شرایط بسیار ایده‌آل انجام شده است یا اصلاً انجام نشده است.
مشخصات طراحی	تنظیمات لازم برای زمان تولید و زمان استفاده بسیار دشوار هستند. تغییرات طراحی با دقت بررسی نشده‌اند.
زمان‌بندی کارها	اعلام زمان غیر واقع‌گرایانه برای تاریخ خاتمه بر اساس پیش بینی نکردن زمان کافی برای رخدادهای غیر منتظره
خرید	مشخصات کالاها به گونه‌ای نوشته شده‌اند که به نفع تولیدکننده‌ی خاصی است. رشوه، پورسانت و آزمون ناکافی روی قطعات خریداری شده
تولید قطعات	کیفیت غیر یکسان در مواد و کار انجام شده روی آنها. کشف نشدن مواد اولیه‌ی و قطعات تقلبی
مونتاز- ساخت	ایمنی محل کار نادیده گرفتن فشار حرکت تکراری روی کارگران کنترل ضعیف روی ضایعات سمی
کنترل کیفیت آزمون	بی طرف نبودن و تحت کنترل مدیر تولید بودن کنترل کیفیت و بدین ترتیب، آزمون‌های نیمه‌کاره و نتایج تقلبی
بازاریابی و فروش	تبلیغات غلط در مورد کیفیت و آماده بودن کالا فروش کالا بیش از نیاز مشتری
حمل و نقل، نصب، آموزش	بزرگی بیش از اندازه‌ی محصول برای حمل و نقل زمینی واگذاری نصب و آموزش به پیمانکار بدون نظارت کافی
رویه‌ها و ابزارهای ایمنی	وابستگی به ابزارهای ایمنی خیلی پیچیده که بسیار در معرض خرابی هستند. نقصان راه خروج امن ساده
استفاده	استفاده‌ی نامناسب یا استفاده در کارهای غیرقانونی. استفاده‌ی سنگین، آماده نبودن دستورالعمل استفاده
نگهداری، قطعات یدکی، تعمیرات	ذخیره‌ی ناکافی از قطعات یدکی، تاخیر در اعلام مشکل در زمان کشف ایراد یدکی، تعمیرات

نمودار ۱. موارد اخلاق پژوهش در مهندسی؛ ماخذ: نگارنده.

در یک رهیافت کلی و کلان، می‌توان گفتمانهای موجود در زمینه محیط زیست را در قالب دو رویکرد از هم متمایز کرد:

- محیط زیست‌گرایی (*environmentalism*) و
- زیست‌بوم‌گرایی (*ecologism*). سیر تحول تاریخی گفتمان‌های محیط زیستی، بیانگر نوعی حرکت و انتقال از محیط زیست‌گرایی به زیست‌بوم‌گرایی می‌باشد (صالحی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۸۲).

به این صورت که تا اواسط قرن بیستم، بر اساس رویکرد مسلط علم‌گرای پوزیتیویستی، این اندیشه در حوزه علوم اقتصادی و دانش‌های محیط زیستی حاکم بود که رشد اقتصادی و بهره‌برداری از منابع محیط زیست حد و مرزی ندارد و کره زمین از امکانات تقریباً بی‌پایانی برای حفظ و بازسازی خود برخوردار است. این رویکرد به محیط‌زیست‌گرایی معروف شد. رویکرد گفتمانی محیط زیست گرایانه معتقد است بدون هرگونه دگرگونی بنیادین در ارزش‌های کنونی و الگوهای تولید و مصرف، می‌توان مسائل محیط زیستی را از میان برداشت (دابسون، ۱۳۷۷، ص ۱۰). محیط زیست‌گرایی کمتر به ارزشهای بنیادین طبیعت توجه دارد و اساساً طبیعت را مجموعه‌ای از منابع در خدمت انسان به حساب می‌آورد، اما پژوهشهای دانشمندان علوم طبیعی و اجتماعی در دهه ۱۹۶۰ نشان داد که امکانات رشد و توسعه در روی زمین محدود است (صالحی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۸۳). در واقع رشد فزاینده مسائل محیط زیستی در جهان باعث گسترش اندیشه‌ها و نظریه‌های جدید درباره ماهیت طبیعت، محیط زیست و نحوه ارتباط انسان با آن گردید و زمینه رشد رویکرد زیست‌بوم‌گرایی را فراهم آورد. رویکرد گفتمانی زیست‌بوم‌گرایی معتقد است که حیات پایدار و شکوفای انسانها به دگرگونی بنیادین در رابطه‌اش با جهان طبیعی، و شیوه زندگی اجتماعی و سیاسی انسان

بستگی دارد (دابسون، ۱۳۷۷، ص ۱۰). می‌توان گفت که رویکرد زیست‌بوم‌گرایی نوعی انقلاب فکری و انگاره جدید برای تحلیل عمیق‌تر بحران محیط زیستی و جستجوی راهکارهای جدید برای کاهش و مقابله با آنست. بنابراین زیست بوم‌گرایی پدیده آورنده هویت نوینی است که نوع بشر را عنصری از طبیعت می‌داند (کاستلز، ۱۳۸۲). این هویت فراتر از مرزهای ملی، نژادی، طبقاتی و بومی بوده و دربرگیرنده دیدگاهی جهانی است که بر منافع و مصالح مشترک همه انسانها بر روی زمین تأکید می‌کند.

نمودار ۲. رابطه فرهنگ و اخلاق با فناوری مطلوب؛ ماخذ: نگارندگان.

نشریه علمی فرهنگ و زیست فناوری معماری، سال ۰۲، ویژه نامه شماره ۷

۳-۵ اخلاق زیستی (Bioethics)

اینک با در نظر داشتن گستره مباحث اخلاقی می‌توان با سهولتی بیشتر به چیستی (و سپس جغرافیای) اخلاق زیستی پرداخت. توجه دانشگاهیان به اخلاق زیستی و بررسی آکادمیک مسائل آن پس از پایان جنگ‌های جهانی، به ویژه از دهه ۱۹۶۰، آغاز شد. وان رنسلر پاتر (۲۰۰۱-۱۹۱۱)، بیوشیمیست آمریکایی، نخستین کسی بود که در ۱۹۷۱ این اصطلاح را پیش نهاد.

«اخلاق زیستی» در پارادایم جاری بر مبنای نظریه «تام بیوچامپ» و «جیمز چیلدرس» مبتنی بر چهار اصل خودمختاری، عدالت، فایده‌رسانی و ترک زیان‌رسانی است. یکی از انتقاداتی که به این نظریه شده عدم انسجام درونی و واگرایی ارکان آن یعنی اصول چهارگانه مبنایی است. طبق این انتقاد نظریه مبنایی چهارگانه اصول زیستی خود باعث ابطال خود می‌شود. این در حالی است که اخلاق زیستی که مجموعه هنجارهای رفتاری است بدون استناد به مبنای نظری محکم قابل توصیه نیستند و هرگز رواج پیدا نمی‌کنند. برخلاف اخلاق سکولار و نظریه‌های رایج اخلاق هنجاری که هر کدام به یکی از ابعاد وجودی انسان پرداخته و آن را به عنوان معیار ارزش اخلاقی ذکر کرده و سایر ابعاد را نادیده گرفته‌اند، نمی‌توان از این نظریه در برابر این اشکال دفاع کرد، ولی بر مبنای اخلاق اسلامی که برای ارزش اخلاقی معیارهای متعددی متناظر با ابعاد وجودی انسان دارد، این اشکال قابل پاسخگویی است؛ بر این اساس همگرایی بین مبنای اخلاق زیستی در موقعیت‌های خاص در حوزه پژوهش قابل اثبات است. در تعیین و تعریف اخلاق زیستی ابتدا بایستی نکاتی را متذکر گردید:

▪ واژه (Bioethics). از این منظر که بر علم خاصی اطلاق گردد، سابقه و پیشینه طولانی ندارد و به اواخر دهه ۱۹۶۰ م. و اوایل دهه ۱۹۷۰ م بازمی‌گردد. البته باید توجه داشت که برخی موضوعات و مسائلی که امروزه رکن ثابت را تشکیل می‌دهند، در گذشته جزئی از مباحث علم اخلاق پزشکی بود؛ اما به مرور زمان و با گسترش سریع و بی‌وقفه فناوری‌های نوین در عرصه زیستی و تداوم و استمرار پرشتاب آن در سالهای پایانی قرن بیستم و آغاز هزاره سوم، عنوان Bioethics و مسائل و مباحث خاص آن از اخلاق پزشکی منتزع و منفک گردید.

در معادل سازی واژه به زبان فارسی، اختلاف نظرهای چندی به چشم می‌خورد. در یک جمع‌بندی کلی دو معادل فارسی توسط پژوهشگران و اندیشمندان این حوزه، مطرح و استعمال شده است: برخی واژه اخلاق پزشکی را کماکان بهترین معادل می‌دانند. استدلال این عده این است که بسیاری از مباحث مطرح در اخلاق پزشکی و اخلاق زیستی با یکدیگر همپوشانی دارد؛ لذا نایستی به جعل اصطلاح جدید دست بزنیم. از دید این عده اگر شعاع مباحث اخلاق پزشکی را نه سانتی متر فرض کنیم، شعاع مباحث اخلاق زیستی ده سانتی متر است. بنابراین همان واژه اخلاق پزشکی را به یک سانتی متر باقی مانده نیز تعمیم می‌دهیم. به عبارت دیگر از نگاه ایشان رابطه اخلاق پزشکی و اخلاق زیستی، عموم و خصوص مطلق است و نقطه افتراق این دو، آنقدر کوچک و ناچیز است که نمی‌توان به جعل اصطلاحی جدید دست زد. شاهد و مویدی که این عده بر معادل‌گزینی خود اقامه می‌کنند، این است که در بسیاری از کتبی که نویسندگان غربی تحت عنوان اخلاق زیستی نگاشته‌اند، آن را با اخلاق پزشکی برابر دانسته‌اند. این دسته از پژوهشگران روشن‌ساخته‌اند که اگر اخلاق زیستی همان اخلاق پزشکی است، چرا این واژه جدید مطرح و به عنوان دانشی جدید به دنیا معرفی شده است؛ تا آنجا که در سال ۱۹۷۹ اولین دایره‌المعارف آن تحت عنوان *Encyclopedia of Bioethics* تدوین شد و در سال ۱۹۹۸ ویراست دوم آن و در سال ۲۰۰۵، ویراست سوم آن به طبع رسیده است. اکثر نویسندگان فارسی زبان، واژه اخلاق زیستی را به عنوان معادلی برای اخلاق زیستی مطرح کرده‌اند. این معادل امروزه جای خود را در محافل علمی باز کرده و کاملاً شناخته شده است. از نظر تحت‌اللفظی نیز کاملاً با اصل واژه فرنگی آن مطابقت دارد. *Ethics* یعنی اخلاق و *Bio* به معنای زیست و در مجموع به معنای اخلاق زیستی خواهد بود. کنگره‌ها، سمینارها و نشست‌های متعددی که در چند سال اخیر در ایران برگزار شده است، از همین معادل برای واژه اخلاق زیستی استفاده کرده‌اند. در اولین کنگره بین‌المللی اخلاق زیستی که در فروردین ۱۳۸۴ در سطح بسیار بالای علمی و با حضور ریاست جمهور وقت، دبیر کل یونسکو و بسیاری از اندیشمندان و پژوهشگران ایران و جهان در تهران برگزار گردید و منجر به صدور بیانیه تهران در اخلاق زیستی گردید، اخلاق زیستی به عنوان معادل و برابری برای اخلاق زیستی شناخته شد.

در کنار واژه Ethics که به اخلاق ترجمه شده است، ما با واژه Morals نیز مواجه هستیم. برخی بین این دو واژه تفاوتی نمی‌بینند؛ اما اکثر زبان‌شناسان و نیز کسانی که در حوزه اخلاق مطالعه نموده‌اند، بین این دو واژه تفاوت اساسی قائل شده‌اند. براساس این دیدگاه، Ethics به تعریف و شناسایی خوب یا بد بودن، صحیح یا نادرست، حسن و قبح افعال خاص در خلال یک تخصص یا فعالیت حرفه‌ای مشخص می‌پردازد. در واقع اکثر حرف و مشاغل تخصصی دارای مجموعه معیارها و ضوابط اخلاقی خاص خود هستند که از آن به Ethics تعبیر می‌گردد؛ برای مثال در حرفه پزشکی، سوگندنامه بقراط به عنوان دستورالعمل و مجموعه اصول رفتاری است که پزشکان در فعالیت‌های حرفه‌ای روزانه از آن تبعیت می‌کنند. در مقابل، Morality غالباً در استعمال عام و عرفی، به هنگام گفتگو در خصوص ویژگی‌های انسان کامل و یا کلیه رفتارهای انسان در تمامی حوزه‌ها و قلمروهای زندگی وی به کار برده می‌شود. اخلاق زیستی در مفهوم عام و موسع آن، همگام با تعریف V.R.potter به مسائل اخلاقی، اجتماعی و سیاسی اشاره دارد که به طور عام از علوم زیستی منشأ می‌گیرند و به طور مستقیم یا غیرمستقیم با بهره‌ورزی انسان ارتباط دارند. در این گسترده‌ترین کاربرد اخلاق زیستی، اخلاق مرتبط با محیط‌زیست و اخلاق رفتار با حیوانات نیز بخشهایی از اخلاق زیستی را تشکیل می‌دهند. نتیجه آنکه براساس این مفهوم از اخلاق زیستی، رشته‌ای اختصاصی وجود ندارد که آن را اخلاق زیستی بنامیم، بلکه مجموعه‌ها یا رشته‌هایی از مسائل اخلاقی هستند که از فناوریهای زیستی، پزشکی و تعامل انسان با حیوانات و محیط‌زیست ناشی می‌شوند. اخلاق زیستی در معنای محدودتر و خاص آن، عموماً به اخلاق پزشکی و همه مشکلات و مسائل گوناگون و پیچیده اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و حتی اقتصادی مربوط به آن و از جمله مسائل اخلاقی مربوط به رشد فناوریهای نوین زیستی اشاره دارد.

۳-۶ اخلاق زیستی و محیط زیست

معمولاً کشورها آماده‌اند تا برای دفاع از حاکمیت ملی و قلمرو خود چیزهای بسیاری را قربانی کنند. اما غالب کشورها برای حفظ ایمنی محیط‌زیست خود کار مهمی انجام نمی‌دهند (طاهری، ۱۳۷۵، ص ۲۸۷). گرچه انسان‌ها فقط درصد بسیار کمی از توده زنده کره زمین را تشکیل می‌دهند، ولی گونه غالبند. در ابتدای پلیستوس انسان نیز شبیه سایر موجودات، تحت تأثیر کامل عوامل محیطی بوده است. از آن پس انسان پیشرفت کرده و به تدریج قادر شد محیط فیزیکی اطراف خود را به شدت تغییر دهد. بسیاری از اکوسیستم‌ها از آن تغییر کرده یا به کلی تخریب شده و اکوسیستم‌های جدیدی بوجود آمد و از پراکندگی و تعداد گونه‌ها در اکوسیستم‌های مختلف تغییر کرد. بسیاری از سرزمینهای بزرگ آلوده گردیده و مجموعه این فعالیت‌ها، عاملی بود که برای انقراض بسیاری از اکوسیستم‌ها و یا اینکه پایداری اکوسیستم‌ها را کاهش داده است. غلبه انسانها در بیوسفر نتیجه افزایش تعداد آنها و پیشرفت فن‌آوری است. افزایش جمعیت کره زمین در قرن اخیر ناراحت کننده

بود و مهمترین دلیل آن کاهش مرگ و میر است. این افزایش، منابع کره زمین را دچار مخاطره کرده و رفته‌رفته زیستگاه را تخریب می‌کند. چشمگیرترین اثر انسان بر اکوسیستم‌های طبیعی، تخریب زیستگاه است. این تخریب عمدتاً از فشار کشاورزی زیاد، صنعتی شدن، شهرنشینی و نیز تخریب منابعی همچون جنگلها ایجاد می‌شود. با افزایش این مخاطرات در طی سه دهه گذشته بحران‌های محیط زیستی تجسم عینی یافته‌اند (رضایی، ۱۳۸۷، ص ۴۷) و لذا با دسته‌ای از اندیشمندان روبرو هستیم که تعهدی قوی نسبت به رویکرد واقع‌گرایانه داشته و بر صورت، شدت و علل عینی مسائل تمرکز می‌کنند. بنابراین نقش اندیشمندان در این زمینه ترسیم دستورالعمل‌های مطلوب برای تغییر وضع عینی از طریق راهکارهای متناسب این پارادایم است. مانند سنجش نگرشها و رفتارهای محیط زیستی و یا ابداع راه‌حلهای مهندسی در راستای حل پدیده‌های عینی. در عین حال جهانی شدن و جهانی‌سازی، در دهه‌های اخیر این روند را متشدد و حتی زیانبار ساخته و در نتیجه تأثیرات مثبت و منفی بسیاری برای انسانها و جهانی که در آن زندگی می‌کنند داشته است (صالحی و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۷۵). لذا جهانی‌شدن مسائل محیط‌زیست سبب شد تا جامعه جهانی در برابر آن عکس‌العمل نشان دهد. برگزاری کنفرانسها و شکل‌گیری کنوانسیونهای بین‌المللی با هدف حفظ و ترمیم محیط‌زیست و پیشگیری از مخاطرات محیط زیستی، نشان از توجه کشورها در عرصه بین‌الملل به حوزه محیط زیست دارد. این وضعیت باعث شد تا کشورهای عضو شده در این کنوانسیونها در قالب نهادهای سیاستگذار، اقدام به تدوین قوانین و مقررات محیط‌زیستی نمایند. این سیاستگذاری‌ها در طول زمان دچار تغییر شده و حتی در یک زمان واحد ممکن است، در تضاد با یکدیگر باشند. یکی از دلایل این امر به تأثیر پذیری سیاستگذاری‌ها از گفتمانهای محیط زیستی مربوط می‌شود. مروری بر روند تحول مسائل محیط زیستی در عرصه بین‌المللی نیز حاکی از این واقعیت است که جامعه‌شناسان از رویکردهای عینی‌گرایانه در طرح مسائل محیط‌زیستی به رویکردهای کیفی متمایل شده‌اند (هانینگن، ۱۳۹۲، ص مقدمه) و اساساً گفتمان محیط زیستی زمانی اهمیت می‌یابد که از منظری کیفی به طرح مسائل محیط‌زیستی بپردازیم. اگرچه جامعه‌شناسان کلاسیک نظیر وبر و دورکیم و مارکس توجه کمتری به محیط زیست داشته‌اند (همان، ص ۱۵)؛ ولی در سالهای اخیر و با مشاهده مشکلات محیط زیستی ناشی از صنعتی شدن همچون کشف حفره‌ای بزرگ در لایه ازن در سال ۱۹۸۵ و فاجعه چرنوبیل در سال ۱۹۸۶ نگاه‌های خوش‌بینانه به رشد بی‌پایان و رابطه انسان با محیط زیست تغییر کرد و از دهه ۱۹۶۰ به بعد جامعه‌شناسی نیز جایگاه خود را در این مسیر پیدا کرد (صالحی، ۲۰۰۸، ص ۱). به عبارتی در این باره می‌توان با «بنتون و ردکلیف»^۱ هم عقیده شد که: «فاز جدید دغدغه زیست محیطی موجب شده که دانشمندان اجتماعی نقش وسیع‌تر، متفاوت‌تر و خلاقانه‌تری را در مباحث زیست محیطی ایفا کنند. افزایش زمینهای کشاورزی بسیاری از زیستگاهها

¹ Benton & Redclift

را تخریب نموده است؛ بطوری که باتلاقها و برکه‌ها در روند کشاورزی خشک شده و تأثیر مساعد آنها بر رویش گیاهی و جانوری از بین می‌رود. نیز آبیاری زمینهای کشاورزی، مناطق خشکی پسند را نابود می‌سازد. بسیاری از ساختارهای اساسی جنگلی جهت انجام کشاورزی از بین رفته‌اند این پدیده در مناطق معتدله بیشتر دیده می‌شود. یکی از فرایندهای رشد و توسعه در تعامل با طبیعت و محیط زیست، رشد جمعیت و جوامع بشری است. این که بشر از چه زمانی دقیقاً پا به عرصه گیتی نهاده مورد بحث می‌باشد. اما آنچه با توجه به قدمت این کره خاکی می‌توان به آن پی برد این است که انسان در آخرین ثانیه تاریخ یک ساعته دنیا پا به میدان گیتی نهاده است (هاگت، ۱۳۷۳، ص ۲۴۵). امروزه جامعه‌شناسان محیط‌زیست با تأکید بر گفتمانهای محیط زیستی درصددند نشان دهند که هم تصمیمات و سیاستگذاری‌های کلان (حوزه مدیریت عرضه) و هم نوع ارزشها و رفتارها و کنشهای محیط زیستی (حوزه مدیریت تقاضا) در انگاره‌های گفتمانی شکل می‌گیرند و به عبارتی سیاستها و رفتارهای حوزه محیط‌زیست در برهه‌های زمانی را نتیجه تسلط انگاره‌های گفتمانی در آن دوره می‌دانند. لذا در سال‌های اخیر کاربرد رویکرد کیفی و مخصوصاً روش تحلیل گفتمان برای تحلیل نحوه نگارش، پذیرش و کاربست راهبردی متون، تصاویر و ایده‌های محیط زیستی افزایش یافته است (هانینگن، ۱۳۹۲، ص ۵۹).

۴- بیان یافته‌های تحقیق

انواع گفتمان اخلاق زیستی عبارتند از:

«جان هانینگن» نیز سه گفتمان محیط زیستی را مشخص می‌کند: گفتمان آرکادی، گفتمان بوم شناختی و گفتمان عدالت محیط زیستی. ترتیب این گفتمانها تاریخی نیست، بلکه هر یک در مراحل مختلفی از تاریخچه جنبش محیط زیست جایگاه نخست را داشته است. ویژگی برجسته حاکم بر آنها همانند مدل هرندل و براون انگیزه و توجیه اقدام در زمینه محیط زیست است (هانینگن، ۱۳۹۲، ص ۶۳).

جدول ۲. گونه‌شناسی گفتمان‌های محیط زیستی هانینگن؛ ماخذ: نگارندگان.

گفتمان	آرکادی	حفظ اکوسیستم	عدالت محیط زیستی
منطق دفاع از محیط زیست	طبیعت ارزش زیباشناختی و معنوی دارد	دخالت انسان در اجتماعات حیاتی، تعادل طبیعت را برهم می‌زند	همه شهروندان حق زندگی و کار در محیط زیست سالم را دارند
کتاب‌های نمادین	اولین تابستان من در سیرا	بهار خاموش؛ نشریه شهر ماسه‌ای	زباله دان در دیکسی
محل ظهور طبیعت	بازگشت به جنبش	علم زیست شناسی	کلیساهای سیاه پوستان
متحدهان اصلی	حفاظت کنندگان	بوم شناسی و علم اخلاق	حقوق مدنی و محیط زیست گرایی؛ جوامع محلی

الف) گفتمان آرکادی

ون کوپن (۱۹۹۸) سه ویژگی را برای گفتمان آرکادی بیان می‌کند: بیرونی بودن، تصویرسازی و تکمیل‌کنندگی. بیرونی بودن به این معنی است که طبیعت آرکادی به عنوان امری بیرونی نسبت به جامعه انسانی ساخته شده است یا اینکه حداقل از زندگی روزمره شهری حذف شده است. تصویرسازی بیانگر این است که تصویر طبیعت در سنت آرکادی به صورت تصاویر بصری و کلیشه‌ای در حافظه فرهنگی جای گرفته است. از قرن‌ها پیش چنین مناظری در نقاشی‌های انگلیسی و هلندی یافت می‌شد اما امروزه، آنها بیشتر با عکس‌های مناظر بکر طبیعت وحشی نظیر جنگل‌های استوایی آمازون مرتبط است. نهایتاً سنت آرکادی را می‌توان از طریق چارچوب تکمیل‌کنندگی به بهترین وجه درک کرد. به عبارتی سنت آرکادی در نقطه مقابل جامعه صنعتی شهری و همه‌ی مشکلات اجتماعی و محیط زیستی مرتبط با آن قرار می‌گیرد (هانینگان، ۱۳۹۲، ص ۶۵). با افزایش سریع روند شهری شدن اروپا و آمریکا در اواخر قرن نوزدهم دیدگاه‌ها به طبیعت به سرعت متحول شد. به طور خاص مفهوم توحش یا طبیعت وحشی که مدت‌های طولانی تهدیدی برای شهرنشینی تلقی می‌شد کنار رفت و جای خود را به تصویری بسیار رمانتیک از طبیعت داد که در آن توحش ارزشمند بود. در بسیاری از ادبیات اسطوره‌ای گذشته و کنونی ما تصویر سنتی از طبیعت و ساکنانش به صورتی ترسناک منعکس شده است. برای مثال در قصه‌های ترسناک مانند «قرمز کوچولوی درشکه سوار» و «پیتر و گرگ» گرگ نقشی محوری بازی می‌کند همچنین در یکی از آخرین کارها در این زمینه دیزنی در فیلم دیو و دلبر جنگل را مکانی خطرناک برای کودکان تنها معرفی کرده است.

ب) گفتمان بوم‌شناختی یا حفظ اکوسیستم

دومین گفتمان عمده‌ای که چگونگی برخورد با طبیعت و محیط زیست را شکل داده است بر محور مفاهیم بوم‌شناسی و زیست بوم بنا شده است. با استناد به واژه شناسی هرندل و براون (۱۹۹۶) می‌توان گفت که گفتمان علمی گرایش غالب در این گفتمان است گرچه در دهه ۱۹۷۰ این گفتمان با یک فشار و کشمکش هنجاری وارد جنبش محیط زیستی در حال ظهور شد. تا اوایل دهه ۱۹۷۰ بوم‌شناسی تبدیل به سنگ بنای دغدغه جدید و سریع‌الانتشار نسبت به محیط زیست شده بود. بوم‌شناسان به طور فزاینده‌ای پا را از نقش دانشمندی خود فراتر گذاشتند تا بتوانند سهم عمده‌ای در منازعات محیط زیستی داشته باشند. تعداد زیادی واژه‌های جدید به ادبیات انگلیسی اضافه شدند؛ مثل سیاست اکولوژیکی، فاجعه اکولوژیکی و آگاهی اکولوژیکی. مجله انگلیسی بوم‌شناس به مرکز تقلی برای محیط زیست گرایان چپ تحت رهبری ادوارد گلد اسمیت تبدیل شد. به طور طنزآمیزی تمام این اتفاقات در میانه یک شکاف روشنفکری عمیق در زمینه بوم‌شناسی زیست‌شناختی، بین بوم‌شناسی زیست بوم و بوم‌شناسی تکاملی، بر سر مفهوم انتخاب گروهی که نوعی خود - تنظیمی

است و به طور طبیعی رشد جمعیت را کنترل می‌کند، رخ داد. عوامل کلیدی مختلفی وجود دارند که محوریت بوم‌شناسی زیست‌بوم را در ظهور محیط زیست‌گرایی در دهه ۱۹۷۰ تبیین می‌کنند. اول زبان و منطق بوم‌شناسی با دغدغه‌های فزاینده‌ای در مورد تشعشعات رادیواکتیو مسمومیت ناشی از آفت‌کش‌ها ازدیاد جمعیت آلودگی شهری و علاقه به ساخت یک نظریه علمی فراگیر در مورد مشکلات محیط زیستی ارتباط داشت. بوم‌شناسی از یک مدل علمی برای فهم اجتماعات گیاهی و حیوانی به نوعی سلاح سازمانی تغییر شکل داد که می‌توانست برای سامان‌دهی گسترش واحیای اخلاقی امر اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد. در این فرایند بوم‌شناسی به ترکیب جدیدی دست یافت: سیاسی‌تر، جهانی‌تر و مخرب‌تر بود در حالی که برخی از بوم‌شناسان علمی نسبت به بازسازی این مفهوم واکنش منفی نشان دادند دیگران از آن حمایت کردند با این استدلال که بحران محیط زیستی مستلزم معنای جدیدی از فعالیت اجتماعی از جانب محققان بوم‌شناسی است. دسته‌ی دوم به مدعیان منتقدی تبدیل شدند که یک دیدگاه سیاسی را ارائه می‌کردند که در آن مرزهای بین طبیعت و جامعه به عمد نادیده گرفته می‌شد.

ج) گفتمان عدالت محیط زیستی

در دهه ۱۹۸۰ مجموعه جدیدی از صورت‌های گفتمانی در ایالات متحده ظهور کردند که در تفسیر مشکلات و اولویت‌های محیط‌زیستی تفاوت زیادی با گفتمان‌های رایج داشتند. «دورستا تیلور» (۲۰۰۰، صص ۵۶۶-۵۰۸) می‌گوید که اندیشه عدالت محیط زیستی به عنوان بخش اصلی گفتمان محیط زیستی ظاهر شده است و در این مدت کمی که مطرح بوده است ماهیت گفتمان محیط زیستی را تغییر داد و چالشی را برای سلطه‌ی رویکرد نوین محیط زیستی ایجاد می‌کند. عدالت محیط زیستی مجموعه‌ای از دعاوی را در ارتباط با آلودگی‌های سمی با توجه به حقوق مدنی کسانی که صدمه دیدند و نه در رابطه با حقوق طبیعت مطرح می‌کند. کاپک (۱۹۹۳) چهار مؤلفه‌ی عمده چهارچوب عدالت محیط زیستی را تعیین می‌کنند: حق کسب اطلاعات در مورد موقعیت یک فرد، حق دادرسی جدی به هنگام طرح دعوی مربوط به آلودگی، حق غرامت گرفتن از کسانی که یک محله‌ی خاص را آلوده ساخته‌اند و حق مشارکت دموکراتیک در تصمیم‌گیری برای آینده‌ی یک اجتماع آلوده. هر کدام از این مؤلفه‌ها نمایانگر یک ادعای خاص هستند که از لحاظ معانی با یک زبان استحقاقی بیان شده‌اند (ایبارا، کیتوسه، ۱۹۹۳).

۵- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

افعال انسان در یک تقسیم‌بندی کلی دو گروه می‌شود:

- گروه نخست اعمالی است که انسان در رابطه با خویشتن انجام می‌دهد؛ یعنی اعمالی که در ارتباط با هیچ کس یا هیچ چیز دیگری غیر از خود انسان نیست؛

▪ گروه دوم اعمالی است که در ارتباط با افراد یا چیزهای دیگر غیر از خود انسان است. افراد و چیزهایی که با عمل انسان مرتبط هستند دو گونه اند: ۱. یا موجوداتی محدود و فناپذیرند؛ ۲. و یا موجودی فناپذیر و نامحدود.

افعالی که در ارتباط با موجود نامحدود و فناپذیر است. رابطه انسان و خدا را دربرمی گیرد و افعالی که با موجود یا موجودات محدود و فناپذیر ارتباط دارد رابطه انسان با محیط پیرامون را بر قرار و تنظیم می کنند. محیط انسان دو گونه است:

- محیط انسانی؛
- و محیط طبیعی. محیط طبیعی شامل همه طبیعت است مانند کوه‌ها، رودها، دریاها، دشت‌ها، جنگل‌ها و... محیط انسانی شامل همه انسان‌ها و مصنوعات انسانی است به این ترتیب باید گفت: افراد انسان، اجتماعات انسانی شامل جوامع صنفی، نژادی، ملی و جامعه جهانی و... ماشین‌آلات و محیط شهری شامل ساختمان‌ها، خیابان‌ها، اماکن عمومی و خصوصی و... محیط انسانی را تشکیل می دهند.

پس در مجموع انواع روابط انسان که افعال او را تقسیم می کند از این قرار است:

- رابطه انسان با خود
- رابطه انسان با خدا
- رابطه انسان با محیط: الف- رابطه انسان با محیط طبیعی؛ ب- رابطه انسان با محیط انسانی: اشخاص؛ جامعه؛ محیط شهری؛ مصنوعات بشری.

در نظریه تکامل داروین، منشأ اشکال جدید حیات بر کره زمین و همچنین تشکیل ارگانسیم‌های جدیدتر و سازمان یافته‌تر و حتی شکل‌گیری ماهیت انسان و پدیده‌های مربوط به انسان از جمله فرهنگ و دین و اخلاق، به مثابه فرایندهای سازمان یافته‌ای از تغییرات در نظر گرفته می‌شوند که تحت تأثیر و کنترل قوانین طبیعی حاکم بر آنها شکل می‌گیرند. با پیشرفت علم زیست‌شناسی و کشف ژن و پیشرفت در علم زیست‌شناسی مولکولی، زیست‌شناسان درک کاملتر و عمیق‌تری از تکامل به دست آوردند. روایت تکاملی از نحوه پدید آمدن انسان در کره خاکی بیان می‌دارد که انسان یک گونه زیستی است که از گونه‌های غیر انسان تکوین و تطور یافته است. واژه فرهنگ در بیان تکاملی، نهادهای سیاسی و اجتماعی، سنت‌های دینی و اخلاقی، زبان، حس مشترک یا سنت عرفی، هنر و ادبیات، تکنولوژی و به طور کلی تمام خلاقیت‌های ذهن انسان را دربر می‌گیرد. بروز پدیده‌ای بنام فرهنگ در جوامع انسانی ریشه در امتیازات خاص گونه انسان داشته است که این گونه را در طول سالیان متمادی مستعد تبدیل شدن به یک موجود فرهنگی- اجتماعی کرده است. از اینرو در نگاه تکاملی، انسان متمدن و با فرهنگ کنونی در واقع از متن طبیعت برخاسته و به لحاظ سرشت و

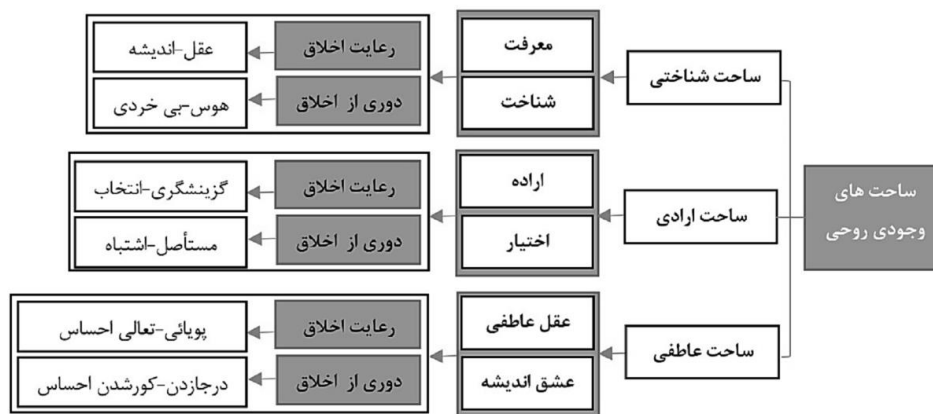
ماهیت زیستی هیچ تفاوتی با گونه‌های پست‌تر نداشته است. فرهنگ انسانی نتیجه بروز نوع منحصر بفردی از تکامل است که به آن تکامل فرهنگی (cultural evolution) اطلاق می‌شود. بر اساس تکامل فرهنگی، فرایندهای زیستی از حدی که بوده‌اند فراتر رفته و نوعی سازگاری و انطباق با محیط را موجب شده‌اند. این نوع تکامل به شیوه‌های متداول زیستی عمل نمی‌کند، بلکه از طریق تغییراتی حاصل می‌شود که خود انسان با دست بردن در طبیعت و بکار بستن فناوری در محیط ایجاد می‌کند. موجودات دیگر با تغییر یافتن ساختمان ژنتیکی در طول نسلها، در جهت مناسب شدن با نیازهای محیط، از طریق انتخاب طبیعی با محیط سازگار می‌شوند، اما ظرفیت سازگاری با محیط‌هایی که نامطلوب یا اصلاح محیط مطابق نیازهای ژنها، تنها در گونه انسان توسعه و تکامل یافته است. براساس تکامل فرهنگی، سیستم اخلاقی که در حال حاضر در میان نوع بشر وجود دارد در واقع همان سیستمی است که مورد توجه این نوع تکامل قرار گرفته است. این سیستم‌های اخلاقی در جوامعی با ویژگی‌های خاص رواج یافته‌اند. چنین سیستم‌هایی اغلب توسط اشخاصی که نظام ویژه اخلاقی برایشان مفید بوده مورد توجه قرار گرفته است. همچنین باید توجه داشت که رویکردهای دینی، خداواری را تبیینی جامع برای توجیه اخلاق و قوانین اخلاقی در جهان قلمداد می‌کنند و تبیین‌های مابعدالطبیعی در اخلاق را دارای غنای بیشتری می‌دانند. جهان‌بینی خداوورانه در توصیف اخلاق عالمی منظم را مد نظر دارد که زندگی انسان در آن تکامل می‌یابد. عالمی که رشد عقلانیت انسان و مواجهه او با اخلاق و ارزش‌های عینی در آن صورت می‌گیرد. در چنین عالمی یک نظام مندی الوهی توجیه موجه‌تری نسبت به نظام طبیعت‌گرایانه دارد. با این وصف با توجه به ویژگی‌های نگاه زیستی - تکاملی به مفاهیم انسانی از جمله اخلاق و نحوه تبیین حس اخلاقی و هنجارهای اخلاقی و مقایسه این تبیین با رویکرد دینی به اخلاق شاید بتوان نظریه‌ای تلفیقی از دو نوع جهان‌بینی دینی و طبیعی تقریر کرد. بدین نحو که در حیطه فرااخلاق یک واقع‌گرا باشیم و ایجاد حس اخلاقی و توانایی قضاوت اخلاقی در انسان را نتیجه رشد عقلانیت و هوش برجسته انسان در سیر فرایندهای زیستی در نظر بگیریم. در این تقریر می‌توانیم بگوییم انسانها قادرند از میان افعال گوناگون، اخلاقی‌ترین آنها را انتخاب کنند اما در حیطه تضمین مطابقت نظام اخلاقی خاص با واقعیت عینی آن بایستی از پدیده‌ای بنام دین مدد جست. نظام‌های دینی انتخاب‌های اخلاقی را بهبود می‌بخشند و پالایش می‌دهند و از یکسو با ارائه الگوهای اخلاقی - تاریخی نحوه عمل به هنجارها را تبیین می‌کنند و از سوی دیگر بعنوان یک محرک انگیزشی قوی در جهت تقویت اراده اخلاقی عمل می‌کنند. از اینرو می‌توان ادیان را در راستای کمک به بهبود شرایط زیستی گونه انسان توجیه کرد. و یکی از علل مهم پایداری ادیان را در طول تاریخ همنوایی آنها با جریان تکامل زیستی در نظر گرفت.

جدول ۳. راهکارهای اخلاقی معماری در طراحی محیط؛ ماخذ: دیزجی و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۱۰۹

معیارهای توسعه	نقش معمار و اخلاق زیست محیطی
پایدار	
انسان، کودکان و نوجوانان، زنان	توجه دقیق و ظریف به نیازهای این گروه‌ها در طراحی فضاها
محیط زیست	توجه به محیط زیست در دو مقوله فناوری معماری و طراحی معماری
فرهنگ	تأثیر طراحی معماری بر فرهنگ جوامع و بناهای شاخص به عنوان نمایندگان فرهنگ ملل در اعصار مختلف
آموزش	طراحی فضاهای آموزشی مناسب
علم	استفاده از علم روز در فناوری معماری و کمک به گسترش علم با طراحی فضاهای علمی
اخلاق	توجه به معیارهای اخلاق جهانی و بومی و اسلامی در طراحی معماری
امنیت	تأمین امنیت جانی و روانی استفاده‌کنندگان فضا با فنون طراحی (ورودی‌ها، حریرق و ...)
مشارکت	کمک به تقویت روحیه مشارکت از طریق استفاده از راهکارهای هندسی و روانشناسی در طراحی معماری

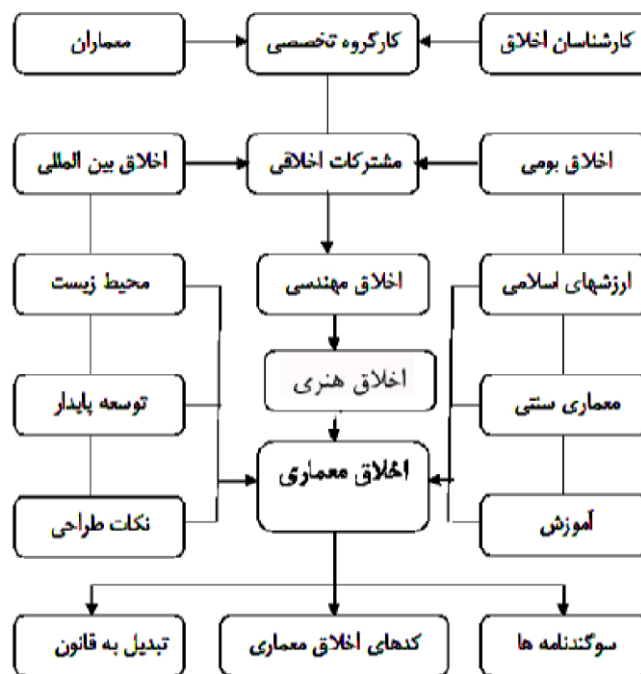
نشریه علمی فرهنگ و زیست فناوری معماری، سال ۲، ویژه نامه شماره ۷

۱۳۱

نمودار ۳. تأثیر اخلاق بر ساحت‌های معماری؛ ماخذ: نگارندگان.

نمودار ۴. خلاصه مراحل تدوین اخلاق در معماری؛ ماخذ: نگارندگان.

نشریه علمی فرهنگ و
زیست فناوری معماری، سال
۲، ویژه نامه شماره ۷

۱۳۲

جمعی از تکامل‌دانان بر این باورند پذیرش برخی احکام و فرامین در بسیاری از جوامع یا به جهت تسلط اقتدار مدنی است مانند جوامعی که دستور به مجازات و یا کشتن مرتکبان زنای محسنه می‌دهند و یا بجهت باورها و عقاید دینی. مانند این گزاره که خداوند شما را نظاره می‌کند و آنگاه که عمل پلیدی انجام دهید، سزایتان جهنم است. بنابراین سیستم‌های قانونی و و سیاسی نیز بمانند سیستم‌های عقیدتی، حاصل تکامل فرهنگی هستند. از نظر این گروه از زیست‌شناسان تکاملی، منشأ هنجارهای اخلاقی در جوامع انسانی پدیده تکامل فرهنگی در این جوامع است. بدین ترتیب هنجارهای اخلاقی که متمایل به گسترش یافتن هستند، موجب موفقیت اجتماعات انسانی می‌شوند.

(*) اعلام عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است. (تعارض منافع به حالتی گفته می‌شود که منافع شخصی مادی یا غیرمادی نویسنده یا نویسندگان با نتایج پژوهش در تعارض باشد و این موضوع بر روند انجام پژوهش یا اعلام صادقانه نتایج تأثیر بگذارد).

۱. اسراری، ذبیح‌الله (۱۳۸۸) انسان و طبیعت در قرآن، قم، خاکیان.
۲. آذرنگ، محمد صابر (۱۳۸۶) شهرسازی، حقوق عمومی و حقوق خصوصی در دوران معاصر؛ نسبت‌ها و چالش‌ها» نشریه باغ نظر، سال چهارم، شماره هشتم، صص ۳-۱۱.
۳. براکستون، جان و بری، اخلاق در آموزش عالی، ترجمه حمیدرضا آراسته، بنیاد دانشنامه فارسی، تهران، ۱۳۹۱.
۴. برخوردار، مهین و عبدالرسول جمشیدیان (۱۳۸۷) تربیت شهروندی (با تأکید بر مؤلفه‌ها)، اصفهان، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان.
۵. حاتمی، محمدمهدی (۱۳۸۶) سیمای طبیعت در قرآن، قم: بوستان کتاب.
۶. دبیری، مینو (۱۳۷۵) آلودگی محیط زیست، تهران، نشر اتحاد.
۷. رضایی، محمدرضا و کاظمی، داوود (۱۳۹۱) بازشناسی نظریه خدمات عمومی و اصول حاکم بر آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نشریه فقه و حقوق اسلامی، سال سوم، شماره پنجم، صص ۲۳ - ۴۶.
۸. رضایی، میثم (۱۳۹۳) راهنمای آموزشی درآمدی بر شهرشناسی، انتشارات آرنا.
۹. صادقی، م، (۱۳۸۴) اصول حقوقی و جایگاه آن در حقوق موضوعه، نشر میزان.
۱۰. صالحی راد، م، (۱۳۸۲) تأملی در باب مستدل بودن احکام دادگاه ها، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۲.
۱۱. صالحی، اسماعیل (۱۳۸۵) نقش ضوابط و مقررات شهرسازی در تحقق شهر خوب و توسعه پایدار شهری، مطالعه موردی: شهر تهران، مجله محیط‌شناسی، سال ۳۲، شماره ۴۰، صص ۵۱-۶۲.
۱۲. طاهری، ابوالقاسم، (۱۳۷۵) تاریخ اندیشه های سیاسی در غرب، چاپ دوم، نشر قومس، تهران.
۱۳. طاهری، جعفر. (۱۳۹۲) بازشناسی مفهوم سکونت در معماری. دوفصلنامه معماری ایرانی (مطالعات معماری ایران). شماره ۴.
۱۴. فرزانیار، حمیدرضا. ۱۳۷۱. بر آستانه خانه، نشریه صغه. شماره ۵: ۳۶-۴۵.
۱۵. کاتوزیان، ن، (۱۳۸۳) مبانی حقوق عمومی، نشر میزان.
۱۶. کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۶) اخلاق و حقوق. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. سال دوم. شماره ۱ و ۲: ۸۵-۸۸.
۱۷. کاستلز، دیویدسون آ، (۱۳۸۲) مهاجرت و شهروندی، (ترجمه تقی لو)، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۸. کاشانی، سید محمود (۱۳۹۱) حقوق مالکانه در پرتو مقررات شهرسازی، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۵۷، صص ۱- ۵۱.

۱۹. کولا، مارک؛ برگردان، ابراهیم پور، مجید (۱۳۹۰) جهان های ممکن: هانری لوفور و حق به شهر، انسان شناسی و فرهنگ.
۲۰. موسی زاده، ابراهیم. (۱۳۹۰) بررسی حقوق انسان از دو دیدگاه غرب و اسلام (رابطه حق و تکلیف در اندیشه حقوقی اسلام). نشریه حکومت اسلامی. سال ۱۶. شماره ۴. پیاپی ۶۲: ۳۳-۵۰.
۲۱. موسی زاده، ابراهیم. ۱۳۹۰. بررسی حقوق انسان از دو دیدگاه غرب و اسلام (رابطه حق و تکلیف در اندیشه حقوقی اسلام). نشریه حکومت اسلامی. سال ۱۶. شماره ۴. پیاپی ۶۲: ۳۳-۵۰.
۲۲. نصر-الف. سید حسین. (۱۳۸۵) اسلام، مذهب. تاریخ و تمدن. ترجمه: عباس گیلوری. تهران: انتشارات دبیرش-انتشارات روزبهان.
۲۳. نصر-ب، سید حسین. (۱۳۸۵) قلب اسلام. ترجمه: محمد صادق خرازی. تهران: نشر نی.
۲۴. نقره کار، عبدالحمید و همکاران. (۱۳۸۹) بررسی تأثیر محیط طبیعی بر رفتار و اخلاق از دید متفکران اسلامی و نتایج آن در طراحی محیط مصنوع. نشریه آرمانشهر. شماره ۵: ۷۹-۹۶.
۲۵. نقی زاده، محمد. (۱۳۷۷) صفات شهر اسلامی در متون اسلامی. مجله هنرهای زیبا. شماره ۴ و ۵: ۴۷-۶۱
۲۶. نقی زاده، محمد. (۱۳۸۱) مبانی فرهنگی معماری پایدار ایرانی. مجله مسکن. شماره ۱۰: ۳۱-۴۸
27. Arnstein, Sherry. 1969. A Ladder of Citizen Participation, second edition, edited by Richard T. Gates and Fredric Stout, Routledge Press.
28. Bagherian, M. (2007), "Urban planning, public rights and private rights in the contemporary era; relations and challenges, Journal of Bagh nazar, Volume 4, Issue 8, PP: 3-11.
29. Beheshtian, M (2008), Methods of acquisition and recurrence of ownership rights in municipal public projects, Law Quarterly Journal of Political Science, Volume 39, Issue 4, PP.53-72
30. Benabou, R. & Tirole, J. (2005) "Incentives and Prosocial Behavior", Discussion Paper No.1695, in the institute for study of Labor (IZA), Germany
31. Bron: Balancing Universalism and Diversity In ،(2001)Jennifer. 1Bryan Marshal.1997؛ and Ridden ، Turner.
32. Brotchie J., Batty M., Hall P. and Newton P., 1991: Cities of the 21st Century, New Technologies and Spatial Systems. Halsted Press, New York.
33. Brough, W. T. & Kimenyi, M. S. (1986) "On the Inefficient Extraction of Rents by Dictators", Public Choice, 48 (1): 37-48.
34. Brownlie, I and Goodwin- Gill. G,2002, Basic Documents on Human Rights, Oxford University Press Fourth Edition.
35. Bugs, Geisa, Granell, Carlos, Fonts, Oscar, Huerta, Joaquín, Painho, Marco, 2010, An assessment of Public Participation GIS and Web 2.0 technologies in urban planning practice in Canela, Brazil, Cities, Volume 27, Issue 3, June 2010, Pages 172-181.

Jamalodin TomajNia- PHD Student in Art Studies, Faculty of Art, Mimar Sinan, Turkey

Hakan Topal- assistant professor in Art Studies, Faculty of Art, Mimar Sinan, Turkey
Tel: 212-325653; Email: tomajnia@gmail.com

Analysis of ecological discourses based on "bioethics" in architecture

Abstract

From the point of view of Islam, the environment is a place of security, peace and spiritual purification. The traditional architects of Iran have also thought of various measures to make the house a true manifestation and a source of peace, which was the result of bio-ethics. Among the measures of authentic Iranian architecture is paying attention to moral and legal values and principles derived from religious rules and observing environmental principles. From the point of view of Islam, nature and its exploitation are the manifestation of the right, and the realization of a perfect human depends on the observance of environmental protection rules. The issue of environmental rights is the prohibition of violating the future right to use the environment for future generations, which ethics can make possible. The research method of the current research was "descriptive-analytical" and "Foucault's logical discourse method" in criticizing human dominance in the regressive course of dealing with the environment. The findings of the research show that "in fact, historical sediment laws are biological ethics and this is very effective in the case of environmental protection of nature, that is, besides the legal rules, there is a series of moral rules that balance them. It has been emphasized in environmental discourses, especially the Arcadian discourse and the ecological discourse.

Key words: *environmental discourse, bioethics, architecture and environment.*